

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.8.28>

ROZPALANIE WROGOŚCI I NIENAWIŚCI RELIGIJNEJ JEST JEDNYM Z ZAGROŻEŃ BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO UKRAINY W WARUNKACH STANU WOJENNEGO

Oleksandr Kolb

*doktor nauk prawnych, profesor, Zasłużony Prawnik Ukrainy,
przewodniczący Grupy Roboczej wolontariuszy Stowarzyszenia społecznego «Związek
Osób Niepełnosprawnych Czarnobyla Wołynia» Ogólnoukraińskiej Organizacji Społecznej
Osób Niepełnosprawnych «Związek Czarnobyl Ukrainy» (Łuck, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-1792-4739
lesya5@meta.ua*

Adnotacja. Artykuł naukowy analizuje działania niektórych organów ścigania i organizacji religijnych, które w warunkach wojny Federacji Rosyjskiej z Ukrainą w pewnym stopniu naruszają zagwarantowane na poziomie legislacyjnym naturalne prawo obywateli do wolności wyznania, a także zaproponowane w tym zakresie środki oparte na podstawach naukowych, mające na celu rozwiązanie określonego problemu.

W szczególności ustalono, że niektórzy deputowani ludowi i przedstawiciele organizacji religijnych, z naruszeniem Konstytucji Ukrainy i innych normatywnych aktów prawnych regulujących określoną sferę stosunków społecznych, wykorzystując potencjalne możliwości prawne poszczególnych organów ścigania, w warunkach wojny w naszym kraju, dopuszczają się różnych aktów o charakterze celowym, polegających na podżeganiu do wrogości i nienawiści religijnej, stwarzając tym samym realne zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego Ukrainy.

Ponadto udowodniono, że taka nielegalna działalność tworzy odpowiednią bazę “dowodową” dla państwa agresora, którą wykorzystuje do uzasadnienia swojej wojny na Ukrainie na arenie międzynarodowej (ONZ, OBWE, “G-20” itp.), odwołując się w związku z tym do naruszenia podstawowych praw człowieka i obywatela, zapisanych w normach prawa międzynarodowego.

Słowa kluczowe: prawo do wolności światopoglądowej, kredo, organizacja religijna, kościół, nienawiść religijna, Bezpieczeństwo narodowe, tajemnica państwowa, organ ścigania, zapobieganie.

THE INCITEMENT OF RELIGIOUS ENMITY AND HATRED IS ONE OF THE THREATS TO THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Oleksandr Kolb

*Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Head of the Working Group of Volunteers of the NGO «Union of Disabled People of Chornobyl Volyn»
of the All-Ukrainian Public Organization
of the Disabled «Chernobyl Union of Ukraine» (Lutsk, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-1792-4739
lesya5@meta.ua*

Abstract. This scientific article analyzes the activities of some law enforcement agencies and religious organizations, which, in the conditions of the war of the Russian Federation against Ukraine, to a certain extent violates the natural right of citizens to freedom of religion, guaranteed at the legislative level, as well as the scientifically based measures proposed in this regard, aimed at solving the specified problem.

In particular, it was established that some people's deputies and representatives of religious organizations, in violation of the Constitution of Ukraine and other normative legal acts that regulate the specified sphere of social relations, using the potential legal capabilities of individual law enforcement agencies, in the conditions of wartime in our country, commit various acts of intentional nature of inciting religious enmity and hatred, thus creating a real danger to the national security of Ukraine.

In addition, it has been proven that such illegal activity creates an appropriate “evidence” base for the aggressor state, which it uses to justify its war in Ukraine in the international arena (UN, OSCE, “G-20”, etc.), appealing in connection with this to the violation of the fundamental rights of a person and a citizen, enshrined in the norms of international law.

Key words: the right to freedom of worldview, creed, religious organization, church, religious hatred, National security, state secret, law enforcement agency, prevention.

РОЗПАЛЮВАННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ВОРОЖНЕЧІ ТА НЕНАВИСТІ – ОДНА ІЗ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олександр Колб

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
голова робочої групи волонтерів ГО «Союз інвалідів Чорнобиля
Волині» Всеукраїнської громадської організації інвалідів
«Союз Чорнобиль України» (Луцьк, Україна)
ORCID ID: 0000-0003-1792-4739
lesya5@meta.ua*

Анотація. У даній науковій статті здійснено аналіз діяльності деяких правоохоронних органів і релігійних організацій, яка в умовах війни Російської Федерації проти України у певній мірі порушує природне гарантоване на законодавчому рівні право громадян на свободу віросповідання, а також запропоновані у зв'язку з цим науково обґрунтовані заходи, спрямовані на вирішення зазначеної проблеми.

Зокрема, встановлено, що деякі народні депутати та представники релігійних організацій, всупереч Конституції України та інших нормативно-правових актів, які регулюють зазначену сферу суспільних відносин, з використанням потенційних правових можливостей окремих правоохоронних органів, вчиняють в умовах військового часу в нашій державі різноманітні дії умисного характеру щодо розпалювання релігійної ворожнечі та ненависті, створюючи таким чином реальну небезпеку національній безпеці України.

Крім цього, доведено, що така протиправна діяльність створює відповідну «доказову» базу для держави-агресора, якою вона оправдовує на міжнародній арені (ООН, ОБСЄ, «G-20», т. ін.) свою війну в Україні, апелюючи у зв'язку з цим до порушення основоположних прав людини і громадянина, закріплених в нормах міжнародного права.

Ключові слова: право на свободу світогляду, віросповідання, релігійна організація, церква, релігійна ненависть, національна безпека, державна таємниця, правоохоронний орган, запобігання.

Вступ. Відповідно до положень ч. 2 ст. 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави. Як з цього приводу зазначено в преамбулі до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (так званої «Римської конвенції» 1950 року, яка та протоколи до неї ратифіковані Україною), Високі Договірні сторони, відповідно до принципу субсидіарності, несуть основну відповідальність за захист прав і свобод, визначених цією Конвенцією та протоколами до неї, і що при цьому вони наділені свободою розсуду, яка підлягає наглядовій юрисдикції з боку Європейського суду з прав людини, створеного за цією Конвенцією.

Одним із таких основоположних і, одночасно, природних прав, що гарантовано ст. 35 Конституції України та Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації», є право кожного на свободу світогляду і віросповідання.

Аналогічний підхід застосований й у вищевказаній Конвенції, а саме – в п. 2 ст. 9 у зв'язку з цим зазначено, що свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або захисту прав і свобод інших осіб.

Такі ж правообмеження, для здійснення вказаного права визначені на законодавчому рівні й в Україні (ст. ст. 35, 37 Конституції України та ст. 3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»). При цьому і в Основному Законі (ст. 36), і в зазначеному вище законодавчому акті України (ст. 3) закріплено положення про те, що ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання, а також не допускається примушування при визначенні громадянином свого ставлення до релігії тощо.

Основний текст. На міжнародному рівні права на свободу світогляду і віросповідання є загальновизнаним та непорушним. Більш того, у таких, зокрема, європейських об'єднаннях, як Європейський Союз (ЄС) та Північноатлантичний блок (НАТО), пріоритетними критеріями для оцінки держави, яка має намір до них вступити, є саме дотримання прав основоположних свобод людини.

Натомість, в Україні, як свідчить практика сьогодення, все частіше вчиняються різноманітні дії, спрямовані на розпалювання релігійної ворожнечі та ненависті (Верховна Рада України: 2022) з використанням при цьому правових можливостей деяких правоохоронних органів (Новини 5.ua), що не тільки посягає на релігійні права громадян, але й підвищує реальний рівень загроз для національної безпеки в умовах воєнного стану.

Отже, в наявності складна прикладна проблема, вирішення якої лежить і в площині наукових розробок.

Виходячи з викладено вище, метою даної статті є здійснення аналізу законодавчих актів України та норм міжнародного права, що стосуються свободи совісті та віросповідання, та встановлення у зв'язку з цим існуючих на практиці проблем, у тому числі у сфері національної безпеки.

У свою чергу, основним завданням цієї роботи є розробка науково обґрунтованих шляхів і засобів запобігання діям, спрямованим на розпалювання релігійної ворожнечі та ненависті, як детермінант, що сприяє підвищенню рівня реальних загроз для національної безпеки України.

Результати вивчення наукової літератури показали, що досить предметно зазначеною проблематикою займаються такі учені, як: В. А. Бадира, О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, Б. М. Головкін, С. Г. Гречанюк,

О. М. Джу́жа, С. І. Здіорук, І. М. Копатун, В. В. Климов, І. Н. Компанієць, В. Я. Конопельський, Н. Ю. Максимова, Г. В. Ловрик, Є. П. Стрельцов, М. О. Супрун, В. В. Суліцький, В. О. Туляков, О. Н. Ярмишта і ін.

Поряд з цим, у контексті подій, які сьогодні мають місце в Україні та пов'язані з розпалюванням релігійної ненависті і нетерпимості в нашій державі у воєнний стан, дане питання досліджене не в повній мірі, що й обумовило вибір об'єкта та предмета цієї наукової статті.

Результати дослідження та їх обговорення. Як показує сьогоднішня практика, до однієї із загроз національній безпеці, мова про яку ведеться в п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», можна віднести розпалювання у нашій державі релігійної ворожнечі та ненависті. При цьому суб'єктами такої протиправної діяльності є не тільки політики, у тому числі шляхом реєстрації відповідних законопроектів з даного приводу (Верховна Рада України: 2022), так й інші особи (представники релігійних конфесій, священнослужителі, громадські діячі, т. ін.), що не тільки порушує конституційні права громадян (ст. 35 Основного закону України), але й створює своєрідний нелегальний другий «фронт», пов'язаний з російською агресією проти України.

Підвищує рівень суспільної небезпеки даного правопорушення та, в цілому, загрози національній безпеці України залучення до цього процесу й правоохоронних органів (Новини 5ua). Без сумніву, враховуючи їх статутні завдання щодо запобігання кримінальним правопорушенням, а також положення ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу (КК) України з означених питань, вказану діяльність правоохоронців слід визнати правомірною.

Поряд з цим, у контексті розголошення зазначеними суб'єктами правоохоронної діяльності результатів проведення ними слідчих (розшукових) дій (глава 20 Кримінального процесуального кодексу (КПК)), такий підхід не в повній мірі кореспондується з вимогами нормативно-правових актів, які регулюють сферу державної таємниці в Україні, а саме:

а) п. 4 ст. 8 Закону України «Про державну таємницю», у якому зазначено, що до даного виду інформації з обмеженим доступом (ст. ст. 6, 8, 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації») відносяться відомості у сфері державної безпеки та охорони правопорядку (у досліджуваній у цій роботі проблематики – про зміст матеріалів досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності);

б) ч. 2 розділу І (витік секретної інформації; загроза для секретної інформації; модель загроз для секретної інформації; об'єкт оперативно-розшукового, контррозвідального чи розвідального заходу; суб'єкт режимно-секретної діяльності; ін.); р. ІІ «Відомості, що становлять державну таємницю» (п. 4.12.3 (відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії)); п. 4.12.1 (відомості про зміст матеріалів дізнання (досудового слідства), якщо розголошення про це може завдати шкоди національним інтересам і безпеці (у досліджуваному у даній роботі предметі – підвищення рівня загроз для даного безпеку шляхом розпалювання релігійної ворожнечі)); розділ 4 «Сфера державної безпеки та охорони правопорядку (п. 4.12.3 (відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії; ін.)) Зводу відомостей, що становить державну таємницю (СБУ: 2020);

в) ч. 2 ст. 387 КК України «Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування», вчинене працівником оперативно-розшукового органу, слідчим або прокурором.

Як з цього приводу слушно зауважують фахівці, залучення широкої публіки стало традиційним елементом ведення справ, який нерідко приносить очікувані результати. Однак, такого роду необдуманий порив на етапі досудового розслідування може (як це, на жаль, має місце у питаннях оцінки релігійної діяльності) створити чимало проблем, серед яких – кримінальна відповідальність (Махтменко, 2022).

Якщо ж до означеної проблематики підійти з огляду теорії детермінації Головін, 2020: 274-280), службової та слідчої інформації, отриманої у ході проведення слідчих (розшукових) дій на деяких церковних об'єктах, варто кваліфікувати як пособництво тим релігійним фанатам та безвідповідальним політикам, які умисно розпалюють релігійну ворожнечу у воєнний час та сприяють таким чином агресору у використанні цієї ситуації для її оправдання у різноманітних міжнародних організаціях (ООН, Раді Європи, «G-20», т. ін.), підвищуючи при цьому рівень посягань на національну безпеку України (Луценко, 2019: 84–96).

Якщо ж до оцінки та до вирішення досліджуваного питання підійти з точки зору сформульованих у науці інформаційних моделей для розробки запобігання кримінальним правопорушенням (Батиргарєєва, Бабенко, 2020: 39–54), то у зв'язку з цим варто мати на увазі наступні обставини:

1. Відповідно до положень ч. 3 ст. 35 Конституції України, церква і релігійні організації в нашій країні відокремлені від держави. При цьому жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова, що лежить сьогодні в основі релігійних фанатів та іншим суб'єктам сьогоднішньої ідеології в суспільстві, які в тому числі вчиняють спроби її реалізації як на законодавчому (Верховна Рада України: 2022), так і на правозастосовному рівнях (Новини 5ua).

2. Згідно вимог ч. 1 ст. 35 Основного Закону України, кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію та безперешкодно відправляти релігійні обряди тощо.

3 цього впливає, що на конституційному рівні створена правова гарантія для реалізації природного права людини, яке є визначальним для цивілізованих держав світу та одним із ключових критеріїв прийняття України в ЄС та НАТО.

3. Як це впливає із змісту ч. 2 ст. 61 Конституції України, юридична відповідальність особи має індивідуальний характер, а тому емоційні та, одночасно, безвідповідальні заклики релігійних авантюристів в нашій державі щодо заборони тих чи інших релігійних конфесій, якщо, звичайно, їх діяльність не суперечить

ст. 37 Основного закону України та положенням Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», створює реальні загрози для національної безпеки у воєнний час та провокує громадське протистояння в державі.

Тим більше, що історія України тільки у ХХ-му столітті, зокрема у часи СРСР, мала трагічні наслідки для народу і коли замість індивідуальної, застосовувалось колективне покарання у виді репресій, голодомору, масового примусового переселення населення у безлюдні райони, закриття церков тощо (Бойко, 2013: 408).

Виходячи з вищевикладеного та з метою запобіганням тяжким наслідкам, які можуть настати у зв'язку із вчиненням зазначеного суспільно небезпечного явища в Україні в умовах її війни з Російською Федерацією, логічно було б ч. 3 ст. 161 КК України доповнити такою кваліфікуючою ознакою, як «або вчинені у воєнний стан», а санкцію цієї статті Кодексу збільшити до 12 років позбавлення волі, виклавши у цілому дану правову норму КК у такій редакції:

«Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками, які були вчинені організованою групою, або у воєнний час, або спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років позбавлення волі».

Такий законодавчий підхід не тільки підвищить рівень правової охорони різноманітних об'єктів, які складають зміст терміну «національна безпека України», мова про який ведеться в ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», але й за реакцією на вказане кримінальне правопорушення, зокрема – за змістом санкцій, дозволить його прирівняти до аналогічних суспільно небезпечних посягань, відповідальність за вчинення яких передбачена у розділі I Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України».

Висновок. Отже, в наявності складна прикладна проблема, що сформувалась в умовах воєнної агресії Росії проти України та яка є реальною загрозою національній безпеці, що має бути вирішена на всіх рівнях діяльності держави, включаючи й доктринальний (концептуальний).

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про заборону Московського патріархату на території України : поданий народним депутатом України О. В. Савчук від 22.03.2022. № 7204. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. СБУ прийшло з обшуком до Мукачівського монастиря Московської церкви : усі подробиці. URL: <https://www5.ua>.
3. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : наказ СБУ України від 23.12.2020 № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
4. Макименко О. Будь-яка необережність з використанням даних досудових розслідування може породити лавину несподіваних проблем. URL: <https://biz.ligazakon.net>.
5. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 274–280.
6. Луценко Ю. В. Доктринальні положення кримінально-правової політики держави у сфері забезпечення воєнної безпеки України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2019. Вип. 138. С. 84–96. URL: <https://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/369>.
7. Батиргарєєва В. С., Бабенко А. М. Аналіз сучасної криміногенної ситуації в Україні як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. 2020. № 1. С. 39–544.
8. Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (IX–XX ст.) : навч. посібник. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 408 с.

References:

1. Projekt Zakonu pro zaboronu Moskovskoho patriarkhatu na terytorii Ukrainy : [Draft Law on Prohibition of the Moscow Patriarchate on the Territory of Ukraine] podanyi narodnym deputatom Ukrainy O. V. Savchuk 22.03.2022. № 7204. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39276>. [in Ukrainian].
2. SBU pryshlo z obshukom do Mukachivskoho monastyria Moskovskoi tserkvy : usi podrobytsi [The SBU searched the Mukachevo Monastery of the Moscow Church: all the details.]. URL:<https://www5.ua>. Novyny.. [in Ukrainian].
3. Pro zatverdzhennia Zvodu vidomostei, shcho stanovliat derzhavnu taiemnytsiu: [On the approval of the Summary of information constituting the state secret service] nakaz SBU Ukrainy vid 23.12.2020 № 383. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].
4. Makymenko O. Bud-yaka neoberezhnist z vykorystanniam danykh dosudovykh rozsliduvannia mozhe porodyty lavynu nespodivanykh problem. [Any carelessness with the use of pre-trial investigation data can create an avalanche of unexpected problems]. URL:<https://biz.ligazakon.net>. [in Ukrainian].
5. Holovkin B. M. Pro determinatsiiu zlochynnosti.. [On the determination of crime]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2020. № 1. S. 274–280. [in Ukrainian].
6. Lutsenko Yu. V. Doktrynalni polozhennia kryminalno-pravovoi polityky derzhavy u sferi zabezpechennia voiennoi bezpeky Ukrainy. [Doctrinal provisions of the criminal law policy of the state in the sphere of ensuring military security of Ukraine]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. 2019. Vyp. 138. S. 84–96. URL:<https://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/369>. [in Ukrainian].
7. Batoryhareieva V. S., Babenko A. M. Analiz suchasnoi kryminohennoi sytuatsii v Ukraini yak informatsiina model dlia rozrobky stratehii zmenshennia mozhyvostei vchynennia zlochyniv. [Analysis of the modern criminogenic situation in Ukraine as an information model for the development of a strategy to reduce the opportunities for committing crimes]. *Arkhiv kryminolohii ta sudovykh nauk*. 2020. № 1. S. 39-544.
8. Boiko I. Y. Kryminalni pokarannia v Ukraini (IKh-KhKh st.) : navch. posibnyk. [Criminal punishments in Ukraine (X–XX centuries)] Lviv : LNU im. Ivana Franka, 2013. 408 s.